

A pszichológiai profilalkotás története és módszertana

ERDÉLYI Ákos¹

A bűnügyi vagy elkövetői profilalkotás nemzetközi megjelenítése hosszú időre nyúlik vissza, mind a gyakorlatban, mind az elméleti-empirikus oldalon. Az első bűnügyi profilok már az ókorban jelentek meg; az 1400-as évek második felében pedig az inkvizíció idején, a boszorkányperekben szintén találunk olyan írásokat, amelyek a korabeli profilalkotásnak feleltethetők meg. A 20. század második felétől exponenciálisan nő a profilalkotással kapcsolatos kutatások száma, és így egyre több alkalmazott profilelemzési eljárást dolgoznak ki és vezetnek be. A több irányzat egyike a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás, amely az első profilalkotó eljárások egyike – az első sikereket pszichiáterek és pszichológusok érték el a bűnügyi profilalkotás terén. Ennek ellenére a pszichológiai profilalkotás módszertanilag a legkevésbé kutatott, módszere kidolgozatlan és empirikusan kevésbé validált, ami jelentősen visszaveti a pszichológiai profilok gyakorlati alkalmazását.

Szakirodalmi áttekintést mutatok be arról, hogy a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás honnan hová tart, milyen fontosabb mérföldkövek azonosíthatók az eljárás kialakulásában és elterjedésében.

Annak ellenére, hogy a pszichológiai profilalkotás a főbb irányzatok közül az első, számos hiányosságban szenved. Ennek érdekében célszerű lenne olyan empirikus kutatások végzése, amelyek validálják az eljárást.

Kulcsszavak: profilalkotás, pszichológiai profilalkotás, klinikai irányzat, kriminálpszichológia

Bevezetés

Az elkövetői vagy bűnügyi profilalkotás kitüntetett figyelmet kap a 20. század közepétől egészen napjainkig, noha az első elkövetői profilok már jóval a 20. század előtt megszülettek. Az első elkövetői profilok már az 1400-as évek végén jelentek meg, amikor a katolikus egyház két főinkvizitora, Heinrich Kramer és Jacob Sprenger kiadta *Malleus maleficarum* című kézikönyvét, benne kihirdetve azokat a téziseket, hogy milyen cselekmények és körülmények számítanak boszorkányságnak, kik lehetnek boszorkányok, és őket milyen testi és életvitelbeli jellemzők alapján lehet

¹ Pszichológus, kriminológus, PhD-hallgató, egyetemi egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi és Kriminálpszichológiai Tanszék, e-mail: erdelyi.akos@stud.uni-nke.hu

azonosítani.² Néhány száz évvel később dr. Bond az 1880-as évek végén elkészítette Hasfelmetsző Jack profilját, aki London East End nevű városnegyedében több prostituálttal végzett. Boncmester lévén dr. Bond az elkövetői profil megalkotásakor az áldozat sérülései alapján igyekezett rekonstruálni az elkövető kilétét.³ Mint írta, „a gyilkos erős testalkatú, nyugodt és vakmerő. Nem egyértelmű, hogy van-e tettestársa. Véleményem szerint a tettes a gyilkos és az erotikus mánia időszakos rohamaiban szenved. A csonkolások a férfi betegesen felfokozott nemi étvágyára utalnak. Természetesen az is lehetséges, hogy bosszúvágy vagy agyfelborulás fejlesztette ki benne a gyilkolás ösztönét, vagy eredete vallási hóbortban keresendő, azonban egyik hipotézisem sem tartom valójában helytállóknak.”⁴

A bűnügyi profilalkotás speciális nyomozástámogató eljárás, amelynek célja, hogy segítse a nyomozóhatóságot az ismeretlen elkövető felderítésében, mindezt úgy, hogy feltárja a lehetséges elkövető főbb viselkedés- és személyiségjegyeit.⁵ A profilalkotás a bűncselekmények széles körében felhasználható – különösen az úgynevezett „helyszínes” bűncselekményeknél⁶ –, legyen szó életellenes vagy szexuális bűncselekményekről, vagyon elleni erőszakos bűncselekményekről, gyújtogatásról, rablásról, kiberbűncselekményekről, terrorizmusról vagy akár gyanús eltűnésekről.⁷

Szemlélete multidiszciplináris: egyaránt merít a pszichológia, a pszichiátria, a kriminológia, a kriminalisztika, a szociológia és a matematika tudásanyagából.⁸ Az eljárást számos kritika éri napjainkban is, amelyek arra mutatnak rá, hogy a profilalkotás alacsony számú empirikus kutatással rendelkezik, valamint ennek hiányában reliabilitása és validitása is megkérdőjeleződik.⁹ Erre a kritikára a hazai kutatótársadalom is reflektál: az utóbbi években egyre nagyobb volumenű empirikus kutatás készült a profilalkotás témájában, különösen annak klinikai irányzatában.¹⁰

A profilalkotás fogalmának és folyamatának operacionalizálása

A profilalkotás alapjait véve bűnügyi elemző-értékelő tevékenység; olyan folyamat, amely során számos fizikai és pszichikai információt dolgoznak fel, többek között a bűncselekmény elkövetési helyének jellemzőit, az ott hátrahagyott fizikai és pszichikai nyommaradványokat, a nyomozati dokumentumokat,

² MITTAL-SINGH 2016: 17–21; CSIRIK 2014: 95–114.

³ IVASKEVICS 2020: 111–148; PETRÉTEI 2020: 3–50; DAVIS et al. 2018; INNES 2007.

⁴ INNES 2007: 21.

⁵ LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2014: 51–61; IVASKEVICS 2020; GEE-BELOFASTOV 2006: 49–71.

⁶ LEHOCZKI 2014; CSIRIK 2014.

⁷ LOHNER 2023: 44–50; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2014; PETRÉTEI 2020; HALLER-IVASKEVICS 2020: 237–270; YAPP 2010; CHIESA-DUCCI-CIAPPI 2008; KOCSIS 2006; GROVES-SALFATI-ELLIOT 2004: 153–167; HOLMES-HOLMES 1996.

⁸ LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2014; LEHOCZKI 2011: 62–81; DAVIS et al. 2018; CSIRIK 2014; ALFÖLDI 2012: 980–987.

⁹ LEHOCZKI 2021; DAVIS et al. 2018; SZIJÁRTÓ 2014: 1–19.

¹⁰ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; LOHNER-HERMANN-HALLER 2021: 1813–1828.

a viktimológiát és a hozzá kapcsolódó megannyi alkérdést. A profilban utalás található az ismeretlen elkövető motivációjára, szociodemográfiai hátterére, főbb személyiségkarakterisztikájára, mentális állapotára és az esetlegesen felmerülő patológiákra, bűnügyi előéletére,¹¹ az elkövető habitusára, emocionális és pszichológiai állapotára, fizikai attribútumaira.¹² Lehoczki szerint „a profilalkotás során pszichológiai jellegű adatok kiemelése, rendszerezése, elemzése és értékelése történik, melynek alapján a profilt készítő szakember meghatározza az elkövető demográfiai és személyiségbeli jellemzőit. A profilalkotás tehát az elkövető legfőbb személyiség- és viselkedésbeli jellemzőinek rekonstrukciója a cselekményének pszichológiai szempontú elemzése alapján.”¹³ A profilalkotás lényege, hogy segítse a nyomozhatóság munkáját azáltal, hogy a folyamat során feltárják az ismeretlen elkövető főbb szociodemográfiai és pszichológiai jellemzőit, ezáltal specifikálva és szűkítve a lehetséges gyanúsított kört.¹⁴

A bűnügyi profilalkotás konceptualizálása időről időre változik: a módszert első megjelenésétől kezdve számos alkalommal újradefiniálták.¹⁵ Geberth¹⁶ szerint a profilalkotás a forenzikus technikák egyike, célja, hogy specifikus információkkal segítse a nyomozhatóságot az elkövető személyiségvonásainak elemzésében. Douglas és munkatársai¹⁷ meghatározása alapján a bűnügyi profilalkotás nem más, mint az ismeretlen elkövető főbb viselkedéses jellemzőinek és személyiségvonásainak rekonstruálása a vizsgált bűncselekmény pszichológiai szempontú elemzése-értékelése alapján. A konceptualizálás nagyban függ attól is, hogy mely, a következő alfejezetben részleteiben is bemutatott profilalkotási irányzat szempontjából akarjuk definiálni a bűnügyi profilalkotás fogalmát. Az egyes irányok nemcsak profildefiniációban térnek el egymástól, hanem az általuk készített profil tartalmi elemeiben is.¹⁸ Az első megjelenő irányzatként kezelhető FBI-módszer, a bűnügyi nyomozati elemzés a legátfogóbb profilt adja az elkövetőről: ebben az esetben nagyon sok információt dolgoznak fel, amelyeket mind nyomozásközpontú szemléletben mutatnak be. A diagnosztikus értékelés ennél jóval analitikusabb elkövetői profilokat készít, és kevesebb konkrétumot tartogat a nyomozati cselekményeket illetően. A Canter-féle nyomozati pszichológiai megközelítésben készült elkövetői profilok elsődlegesen a földrajzi elemzésekre koncentrálnak, míg a Turvey-féle viselkedéses bizonyítékelemzés kevesebb, de annál validabb és megbízhatóbb információt közöl az ismeretlen elkövetőről.

¹¹ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; VILICS 2020: 219–239; CSERNYIKNÉ PÓTH – FOGARASI 2006; GEE–BELOFASTOV 2006.

¹² TURVEY 2012.

¹³ LEHOCZKI 2021: 37.

¹⁴ IVASKEVICS 2020.

¹⁵ LEHOCZKI 2021.

¹⁶ GEBERTH 2015.

¹⁷ DOUGLAS et al. 2006.

¹⁸ PETHERICK 2007.

A bűnügyi profilalkotás tudományterületi besorolása jóval nehezebb. Egyesek bűnügyi segédtudományként értelmezik, mások kriminalisztikai eljárásnak tekintik, míg vannak, akik a kriminálmétodika vagy a krimináltechnika eszközeként tartják.¹⁹ Brent E. Turvey²⁰ egyenesen a forenzikus kriminológia eszközeként és így a kriminológián belüli tudományágként határozza meg, amelynek gyökerei a viselkedéstudományban és a forenzikus tudományokban keresendők.

Megjegyzendő az is, hogy egy profil „ritkán van kész”: ha újabb információhoz jutunk a felderítés során, az új információ fényében újra kell gondolni az elkövető profilját, mert nagy valószínűség szerint változtatni kell rajta, ki kell egészíteni azt. A profil a rendelkezésre álló adatokra épül – ha új adat kerül birtokunkba, azt ismét elemezni és értékelni szükséges.²¹

A pszichológiai/klinikai profilalkotás

A bűnügyi profilalkotásnak több irányzatát is megkülönböztetjük – ennek pontos számában azonban ellentmondás figyelhető meg: míg egyesek szerint²² a bűnügyi profilalkotásnak három, addig mások szerint²³ négy specifikus irányzata különböztethető meg, amelyek egyike a pszichológiai irányzat. Ezekon túl napjainkban megfigyelhető egy ötödik irányzat megjelenése is, amely a földrajzi profilalkotás.²⁴

A pszichológiai/klinikai profilalkotás másik elnevezése a diagnosztikus értékelés,²⁵ amely az alapvető négy profilalkotás-irányzat egyike, egyben a legkorábban megjelent irányzat. Mégis, a klinikai irányzat módszertani szempontból a legkidolgozatlanabb, nincs érvényben lévő, szisztematikus módszertana, empirikus úton a legkevésbé vizsgált és nem rendelkezik elméleti háttérrel sem, amelyek miatt számos kritika éri.²⁶ Ezekre a hiányosságokra és kritikákra igyekeztek reflektálni hazai kutatók is:²⁷ a cél olyan empirikus úton igazolt kutatások lefolytatása, amelyek a klinikai irányzat számára igazolt eredményeket, új módszertani lehetőségeket fogalmaznak meg.

A diagnosztikus értékelés folyamatát Lehoczki²⁸ a pszichodiagnosztikához hasonlítja, annyi különbséggel, hogy ebben az esetben nem objektív vagy projektív

¹⁹ LEHOCZKI 2021; ALFÖLDI 2012.

²⁰ TURVEY 2012.

²¹ LEHOCZKI 2021.

²² LOHNER 2024: 871–891; IVASKEVICS 2020; MITTAL–SINGH 2016; WILSON–LINCOLN–KOCIS 1997: 1–12.

²³ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI 2011; GAMPÉL–SZÉKELY 2009: 19–31.

²⁴ HALFORD 2023: 207–229; MÁRKUS 2023: 19–28; LOHNER–GYIMESI 2022: 79–92; WILLMOTT–HUNT–MOJTAHEDI 2021; IVASKEVICS 2020; CSIRIK 2014; SZIJÁRTÓ 2014; ROSSMO 1999.

²⁵ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; IVASKEVICS 2020.

²⁶ LOHNER 2024; BELLAVICS 2024; LEHOCZKI–RONYECZ 2021: 2087–2105; IVASKEVICS 2020; DAVIS et al. 2018; SZIJÁRTÓ 2014; PETHERICK 2007.

²⁷ BELLAVICS 2024; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI–RONYECZ 2021.

²⁸ LEHOCZKI 2021.

tesztek adják a diagnosztika folyamatát, hanem a helyszínen azonosítható viselkedéses jegyek elemzése. Véleménye szerint a profilalkotás pszichológiai alapú módszer, amely nem redukálódhat pusztán statisztikai és szociodemográfiai leíró jellegű módszerré.

A klinikai megközelítés alapja, hogy a „mentálisan érintett személy viselkedése sajátos, ami alapján felismerhető az állapota, ez pedig támpont lehet a nyomozás során”.²⁹

A pszichológiai/klinikai profilok az egyes profilalkotás-irányzatok közül a leganalitikusabbak és legrészletgazdagabbak, lévén ezek elkészítésében pszichiáter és pszichológus (klinikai szakpszichológus) szakemberek működnek közre,³⁰ akik saját klinikai praxisból származó tapasztalataikat igyekeznek felhasználni. Szijártó³¹ szerint az utóbbi időszakban a klinikai profilt készítőik között egyfajta szakosodás figyelhető meg: a profilt készítő szakemberek egy-egy bűncselekménytípusra specializálódnak, és ez Szijártó szerint csökkentheti a klinikai irányzattal szemben kritikaként megfogalmazott szubjektivitást. Lehoczki és Ronyecz³² mutat rá arra, hogy bár napjainkban a profilalkotás egyre inkább a statisztika és a statisztikai modellezés irányába mozdul el, ha a pszichológiai vonal kimarad az elkövetői profilalkotás folyamatából, az elkészült profilok sokat veszítenek mélységükből és plasztikusságukból. A statisztikai alapú módszerek a viselkedésminták felszíni jellegzetességeinek azonosítására képesek, míg az ennél mélyebb tartalmak elemzésére – például az elkövetői kézjegy azonosítására, a patológiás működések és a pszichodinamikai jellemzők feltárására vagy az egyéb szimbolikus jellegek vizsgálatára – a klinikai pszichológia képes.

„A pszichológiai profilok [...] ennek a »mélytúrásnak« köszönhetően plasztikusabbak, gazdagabbak [...] A pszichológiai módszer ezen felül kiterjeszti a profil felhasználási lehetőségeinek körét, mert a gyanúsított kör szűkítése mellett alkalmazható a nyomozási stratégia alakításában, a kommunikációs fogások, proaktív nyomozási lépések, pszichológiai csapdák felállításában, a médiakommunikáció megállapításában, és a kihallgatási taktika felépítésében.”³³

A klinikai sokáig nem alkotott különálló irányzatot, hanem a felderítés olyan aspektusa volt, amikor az eljáró hatóság külső pszichiáter vagy pszichológus segítségét kérte az elkövetői profil megalkotásában – ugyanakkor a 2010-es évektől kezdődően egyre inkább megjelenő tendencia, hogy a klinikai profilalkotás önálló irányzatként is megállja a helyét.³⁴

²⁹ HALLER–BELLAVICS–BARÁTH 2020: 125.

³⁰ LOHNER 2024; LEHOCZKI 2021; SZIJÁRTÓ 2014.

³¹ SZIJÁRTÓ 2014.

³² LEHOCZKI–RONYECZ 2021.

³³ LEHOCZKI–RONYECZ 2021: 2089.

³⁴ IVASKEVIC 2020; INNES 2007.

A pszichológiai profilalkotás a gyakorlatban is megjelenik, főként elsősorban a külföldi profilozó egységek gyakorlatában. Hollandiában létrehozták az elkövetőprofil-alkotó egységet, amely kezdetektől fogva multidiszciplinaritásra törekedett: a csoport tagjai között pszichológus, kriminológus és rendőrtiszt is szerepelt, akik aktívan részt vettek a profilalkotással kapcsolatos empirikus kutatásokban is. Franciaországban a pszichológiai profilalkotás honosodott meg, azonban a profilalkotás nem a rendőrség kötelékében zajlik, hanem attól független tanácsadó feladata, akinek a bevonásáról vizsgálóbizottság dönt.³⁵ Indiában a pszichológiai profilalkotás kezd elterjedni, azonban ez csak az utóbbi néhány évben jelent meg az országban, ahol – hasonlóan, mint Franciaországban – külső szakértőket kérnek fel a profilok elkészítésére.³⁶

A klinikai profilalkotás főbb történeti csomópontjai

A klinikai megközelítés (*clinical approach*) a múlt századig nyúlik vissza, és az első olyan profilalkotó eljárás, amely szép sikereket ért el, köszönhetően a részt vevő pszichiáter és pszichológus szakembereknek.³⁷

George Metesky, a Bolond Bombagyáros

George Metesky, vagy más néven a Bolond Bombagyáros volt az első olyan elkövető, akiről klinikai profil készült az 1950-es években. Az elkövetés helyszíne New York volt, ahol egy ismeretlen elkövető 1948 és 1956 között több mint 30 alkalommal követett el robbantásos merényletet. Az első támadásra 1940 novemberében került sor, amikor az Egyesített Edison Művek egyik New York-i épületénél egy fel nem robbant pipabombát találtak. A II. világháború alatt újabb támadás nem történt; 1950. március 25-én újabb fel nem robbant bombát találtak a Grand Central pályaudvaron. Mivel a felderítés nem vezetett eredményre, így 1956-ban a nyomozók felkérték dr. James A. Brussel pszichiátert a Bolond Bombagyáros névre keresztelt elkövető személyiségrajzának megalkotására. A pszichiáter rendelkezésére bocsátották a nyomozás során addig keletkezett valamennyi dokumentumot, aki a következő személyiségprofil adta az elkövetőről: „egyedülálló, nőtlen, 40-50 éves férfi, aki egy idősebb nőrokonával, talán az anyjával lakik együtt. Jó testfelépítésű és borotvált, talán begombolt kétsoros felöltőt visel. Befelé forduló, ravasz, őszinte, erkölcsös, vallásos, egyáltalán nem érdeklik a nők, megvet másokat. A kritikát nehezen viseli, azzal szemben felsőbbrendűnek érzi magát, ha kritizálják munka közben, hamar feldühödik, valószínűleg haragtartó,

³⁵ INNES 2007.

³⁶ MITTAL-SINGH 2016.

³⁷ LEHOCZKI 2021; LOHNER 2021: 2119–2135; IVASKEVICS 2020; INNES 2007.

sőt haragja egyre nő. Jó kézügyességű, ügyesen bánik a szerszámokkal. Mechanikai képességét saját maga számára kamatoztatja. Legvalószínűbben elbocsátással és megrovással motiválható. Jelenleg vagy korábban az Egyesült Edison Művek dolgozója volt. Valószínűleg a progresszív paranoia esetébe tartozik.”³⁸ A profil tartalmazta továbbá azt is, hogy vélhetően külföldön, római katolikus családban született.³⁹ Az elemzés alapján a nyomozók később beazonosították az elkövetőt, és letartóztatták a lengyel származású George Meteskyt. Mint kiderült, Brussel profiljában egyetlen hiba volt: Metesky két hűgával élt együtt.⁴⁰ A dr. Brussel által készített pszichológiai profil olyan eredményes volt, hogy azt követően még számos más, köztük a bostoni fojtogató névre keresztelt Albert DeSalvo felderítésében is alkalmazták.⁴¹

Paul Bostock, a pentagrammás gyilkos

Az 1980-as évek második felében Angliában több nőt is meggyilkoltak – az esetek különlegessége a brutális elkövetési mód mellett az volt, hogy a testek mellett az elkövető elhelyezett egy papírt, amelyre minden alkalommal pentagrammát rajzolt, ami alapján a nyomozók rituális gyilkosságra gyanakodtak. Az eredményes felderítés érdekében bevonták Paul Britton klinikai szakpszichológust is, akinek az volt a feladata, hogy készítse el az elkövető pszichológiai profilját. Britton profilja alapján sikerült leszűkíteni a lehetséges gyanúsítottak körét, és így jutottak el az akkor 19 éves húsfeldolgozó, Paul Bostock személyéhez.⁴² Az eredményes felderítés hatására nemcsak a Canter-féle módszer, hanem a klinikai irányzat is sikerrel képviselte magát az Egyesült Királyságban, egészen az 1990-es évek elejéig, amikor egy téves profil miatt megingott a klinikai irányzatba vetett hit.

A Rachel Nickell-ügy

A Rachel Nickell-gyilkosság a klinikai profilalkotás egyik negatív példája, amely megrengette a pszichológiai profilok hitelességébe és megbízhatóságába vetett hitet, ezáltal jelentősen visszavetette a klinikai irányzat erősödését.

Az Angliában élő Rachel Nickellt 1992 júliusában ismeretlen elkövető előbb megérszakolta, majd 47 késszúrással meggyilkolta a nő kétéves gyermeke szeme láttára. Mivel a felderítés egy ponton megakadt, felkérték Paul Britton klinikai szakpszichológust, hogy – hasonlóan a pentagrammás gyilkos ügyéhez – készítse el az elkövető

³⁸ INNES 2007: 38–39.

³⁹ KEMÉNY 1999: 3–20.

⁴⁰ PETRÉTEI 2020; IVASKEVICS 2020; DAVIS et al. 2018; CSIRIK 2014; INNES 2007.

⁴¹ INNES 2007.

⁴² LOHNER 2021; INNES 2007.

pszichológiai profilját. A profil tartalmazta többek között a lehetséges elkövető szociodemográfiai adatait, kriminális karrierjét és szexuális viselkedésének aspektusait. A profil alapján a nyomozóhatóság őrizetbe vette Colin Stagget, akit a bíróság jogerős börtönbüntetésre ítélt. Stag azonban ártatlan volt, a valódi elkövetőt pedig csak 2006-ban vették őrizetbe.⁴³

Ez az eset rámutat arra – a klinikai irányzat legnagyobb hiányosságára –, hogy strukturált elméleti háttér, megbízható módszertan és empirikusan igazolt és reprodukálható eredmények nélkül pusztán a klinikai tapasztalat kevés, sőt bizonyos esetekben teljesen tévútra viheti a nyomozást,⁴⁴ mint ahogyan az is, ha a profilkészítő elszigetelten, egyedül dolgozik az ügyön.⁴⁵

A szexuális erőszakos bűncselekmények pszichológiai profilozása

A szexuális erőszakos bűncselekmények és a klinikai profilalkotás relevanciáját vizsgáló empirikus kutatásokkal kisebb számban találkozunk.

A sorozatjellegű szexuális erőszakos bűncselekmények vonatkozásában beigazolódott,⁴⁶ hogy elkövetésüket nagyban befolyásolják olyan kontextuális vagy szituatív tényezők, mint a sértett ellenállása, az elkövető helyismerete vagy egy nem várt harmadik fél megjelenése. Ezzel összefüggésben elmondható, hogy ebben a vizsgálatban nagy szerep jutott az FBI szervezett-szervezetlen elkövetői tipológiájának is, hiszen a szituatív tényezők feletti kontroll a cselekmény megszervezettségét implikálja: minél inkább megtervezett egy cselekmény, annál kisebb a valószínűsége, hogy bármiféle szituatív tényező megzavarja az elkövetését. Más kutatásban⁴⁷ 347 szexuális erőszakos bűncselekményt vizsgáltak a kutatók, amely során rámutattak arra, hogy a cselekmények elkövetésekor megjelenő viselkedésmotívumok jóval relevánsabbak az elkövetői profilalkotásban, mint azt korábban gondolták. A bűncselekmények viselkedéskomponenseit elemezve megalkották a szexuális erőszak 4+1 viselkedéses fázisát: 1. áldozatkeresés; 2. áldozatkiválasztás; 3. áldozatmegközelítés; 4. támadás.⁴⁸ Az eredmény szerint a viselkedéses fázisok és az elkövető személyiségkarakterisztikái között szignifikáns kapcsolat állapítható meg. Beauregard⁴⁹ a szexuális erőszakos bűnelkövetők három típusát azonosította pszichológiai profiljuk alapján.

⁴³ LOHNER 2021; IVASKEVICS 2020.

⁴⁴ ALISON-EYRE 2009.

⁴⁵ LOHNER 2021.

⁴⁶ BEAUREGARD et al. 2007: 1069–1084.

⁴⁷ GOODWILL et al. 2016: 229–250.

⁴⁸ IVASKEVICS 2020.

⁴⁹ BEAUREGARD 2007: 16–17.

1. táblázat: A szexuális erőszakos bűnelkövetők tipológiája a beauregard-i pszichológiai profilok alapján (2007)

TIPOLÓGIA	PROFIL
kényszerítő	A cselekmény elkövetésekor a kültéri helyszíneket részesíti előnyben. Elkövetése direkt és nyílt, elkövetési módként fizikai erőszakot is alkalmaz. Jellemzően komfortzónáján belül támad.
indíték nélküli	Az elsődleges motiváció maga az erőszak, a felgyülemlett feszültség levezetése. Elkövetése jellemzően alkalomszerű, a megtervezettséget mellőzi.
manipulatív	Támadása indirekt, nyílt agresszió és erőszak helyett csábítással, megtévesztéssel hálózta be áldozatát. Belső kontrollja stabil, cselekményét megtervezi, áldozatát előre kiválasztja.

Forrás: a szerző szerkesztése

A személyiségtipológiák mellett nézzünk néhány olyan példát is, ahol a szexuális elkövető viselkedésének elemzésével juthatunk közelebb a személyiségéhez! A példában három szexuális elkövető szerepel – a könnyebb érthetőség miatt „A”, „B” és „C” elkövető –, akik mindhárman az esti órákban követik el a támadásokat, célpontjaik pedig olyan nők, akik rutintevékenységüknek eleget téve szokásos esti kocogásukat végzik egy nagy parkban. „A” elkövető az áldozatot megtámadva annak fehérneműjét csak éppenhogy félrehúzza a szexuális aktus során, miközben szóban igyekszik nyugtatni a sértettet. A cselekmény végrehajtásakor afelől érdeklődik, hogy nem okoz-e fájdalmat neki, illetve arra próbálja rávenni, hogy dicsérje őt és teljesítményét. A végrehajtás alatt maszkot visel vagy beköti a sértett szemét, a szexuális aktushoz óvszert használ. A bűncselekmény elkövetése után általában szégyent és mély büntudatot érez; az áldozatot a későbbiekben felkeresheti, és megpróbálhat vele kapcsolatba lépni. „B” elkövető ütésekkel is bántalmazza áldozatát, ruháját leszaggatja, eltépi, miközben szidalmazza őt, arcába, hajába köp, és a szexuális aktus végén a sértett hasára ejakulál. „C” elkövető az áldozat ruháját agresszív módon, késsel vágja le, miközben az áldozat bőrét a pengével végigkarcolja. Az elkövetés során folyamatosan arról beszél az áldozatnak, hogy az aktus végén hogyan fogja megölni őt. Ebben a situációban klasszikus behatolásra már nem is kerül sor, mert az elkövető a kínzás során ejakulál.⁵⁰ Ez a három eset a szexuális elkövetők eltérő viselkedéses jellegzetességeit mutatja be, és a hozzájuk kapcsolódó érzelmi-emocionális töltetet. A három elkövető nemcsak viselkedésében, de személyiségében is eltér egymástól: az első elkövető vélhetően introvertált, bizonytalan, interperszonális kapcsolataiban sikertelen, aki nem tudja maszkulinitását megélni a mindennapokban. A második elkövető ennél agresszívebb, ragadozó típus, aki kapcsolataiban dominanciára törekszik, általánosan erőszakos, viselkedése deviáns. A harmadik elkövető esetében már kézzelfogható patológiai jegyek azonosíthatók: a fokozott

⁵⁰ PETRÉTEI 2020.

kínzás és brutalitás szexuális sadizmust feltételez, amely vélhetően napi rutintevékenységében is megjelenik. Ha ezeket a viselkedéses és személyiségbeli jellemzőket sikerül azonosítani és differenciálni, a pszichológiai profil ténylegesen olyan mélységben tárhatja fel az elkövető főbb személyiségvonásait, amilyenben más profilalkotó eljárások nem.

Összegzés

Az egyes 20. század folyamán megjelent bűnügyi profilalkotási irányzatok az idő előrehaladtával egyre inkább beazonosíthatók. Az első irányzat a diagnosztikus értékelés, más néven a pszichológiai vagy klinikai profilalkotás volt az 1950-es években. A profilokat kezdetben pszichiáter és pszichológus szakemberek készítették, akik nagyban merítettek a klinikai praxisukból származó ismeretekből. Ezek azonban az eljárás szubjektivitásához vezettek, és ahogyan azt a Rachel Nickell-ügyben is látjuk, tévútra vitték a nyomozást. Ebből származik a klinikai irányzat legnagyobb kritikája: nincs szisztematikus, empirikus úton igazolt és validált módszertana, sem olyan elméleti kerete, amelybe beágyazódva empirikus kutatásokat lehetne megvalósítani. Ugyanakkor, ahogyan arra a fent idézett kutatók és szakemberek is rávilágítanak, a pszichológiai profilok eredményesen segíthetnék a büntetőeljárásokat. A klinikai irányzat alapján készült személyiségprofilok plasztikusabbak, részletgazdagabbak és jóval komplexebb képet adnak az elkövetőről. Két dolgot azonban ki kell emelni. Egyrészt azt, hogy a profilelemzés akkor a leghasznosabb és valóban nyomozást támogató eljárás, ha kevert módszerrel születnek a bűnügyi profilok, azaz nem csak és kizárólag egy irányzat alapján. Igenis szükség van statisztikai és szociológiai elemzésekre, földrajzi modellezésre és nem utolsósorban a pszichológia tudására. Másrészt hatalmas szükség van olyan empirikus kutatásokra, amelyek a pszichológiai profilalkotás validitását és reliabilitását szolgálják. Ha az eljárás rendelkezne igazolt módszertannal, vélhetően a fennálló esetleges negatív sztereotípiák is ledőnthetők lennének.

Felhasznált irodalom

- ALFÖLDI Ágnes D. (2012): A profilalkotás tudományterületi elhelyezkedése és elméleti modelljei. *Magyar Tudomány*, 173(8), 980–987. Online: http://epa.niif.hu/00600/00691/00104/pdf/EPA00691_mtud_2012_08_0980-0987.pdf
- ALISON, Laurence J. – EYRE, Marie (2009): *Killer in the Shadows. The Monstrous Crimes of Robert Napper*. [H. n.]: Pennant Books.
- BEAUREGARD, Eric (2007): Criminal Profiling: Art or Science? *The Society of Notaries Public of British Columbia*, 16(4), 16–17.
- BEAUREGARD, Eric et al. (2007): Script Analysis of the Hunting Process of Serial Sex Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 34(8), 1069–1084. Online: <https://doi.org/10.1177/0093854807300851>

- BELLAVICS Mária Zs. (2024): *Bűnözői profilalkotás új megközelítése*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/Bellavics_Maria_Zsoka_Disszertacio_muhelyvitar.pdf
- CHIESA, Raoul – DUCCI, Stefania – CIAPPI, Silvio (2008): *Profiling Hackers. The Science of Criminal Profiling as Applied to the World of Hacking*. New York: Auerbach Publications. Online: <https://doi.org/10.1201/9781420086942>
- CSERNYIKNÉ PÓTH Ágnes – FOGARASI Mihály (2006): *Kriminálpszichológia*. Budapest: Rejtjel.
- CSIRIK György M. (2014): Néhány gondolat a bűnügyi személyiségprofil-alkotás alapvető kérdéseiről. *Magyar Rendészet*, 14(4), 95–114. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyar-rend/article/view/3907/3166>
- DAVIS, Michael et al. (2018): Behavioural Investigative Advice. A Contemporary Commentary on Offender Profiling Activity. In GRIFFITHS, Andy – MILNE, Rebecca (szerk.): *The Psychology of Criminal Investigation. From Theory to Practice*. Boca Raton: Routledge. Online: www.researchgate.net/profile/Nathan-Brooks-2/publication/328955491_Behavioural_investigative_advice_A_contemporary_commentary_on_offender_profiling_activity/links/5f0bba1192851c52d62f891d/Behavioural-investigative-advice-A-contemporary-commentary-on-offender-profiling-activity.pdf
- DOUGLAS, John E. et al. szerk. (2006): *Crime Classification Manual*. [H. n.]: Jossey-Bass.
- GAMPEL Andrea – SZÉKELY György L. (2009): A profilalkotás alkalmazásának lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 16(különszám), 19–30.
- GEBERTH, Vernon J. (2015): *Practical Homicide Investigation. Tactics, Procedures, and Forensic Techniques*. Boca Raton – London – New York: Taylor & Francis. Online: <https://doi.org/10.1201/b14761>
- GEE, Dion G. – BELOFASTOV, Aleksandra (2006): Profiling Sexual Fantasy. Fantasy in Sexual Offending and the Implications for Criminal Profiling. In KOCSIS, Richard N. (szerk.): *Criminal Profiling. International Theory, Research, and Practice*. Totowa: Humana Press, 49–71. Online: https://doi.org/10.1007/978-1-60327-146-2_3
- GOODWILL, Alasdair M. et al. (2016): An Action Phase Approach to Offender Profiling. *Legal and Criminological Psychology*, 21(2), 229–250. Online: <https://doi.org/10.1111/lcrp.12069>
- GROVES, Renee M. – SALFATI, C. Gabrielle – ELLIOT, Deborah (2004): The Influence of Prior Offender/Victim Relationship on Offender Stalking Behavior. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 1(2), 153–167. Online: <https://doi.org/10.1002/jip.13>
- HALFORD, Eric (2023): Perspectives on Geographical Profiling in the United Kingdom. *Police Practice and Research*, 25(2), 207–229. Online: <https://doi.org/10.1080/15614263.2023.2214285>
- HALLER József – BELLAVICS Mária Zs. – BARÁTH Noémi É. (2020): Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20(3), 119–135. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- HALLER József – IVASKEVICS Krisztián (2020): Terrorizmus. In HALLER József (szerk.): *Büntettek kriminálpszichológiája*. Budapest: Dialóg Campus, 237–270.
- HOLMES, Ronald M. – HOLMES, Stephen T. (1996): *Profiling Violent Crimes. An Investigative Tool*. Thousand Oaks – London – Új-Delhi: Sage Publications.
- INNES, Brian (2007): *Bűnös elmék. Pszichológiai profilalkotás a bűntények felderítésében*. Budapest: Skandi-Wald.
- IVASKEVICS Krisztián (2020): Bűnözői profilalkotás. In HALLER József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Budapest: Dialóg Campus, 111–147.
- KEMÉNY Gábor (1999): A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47(3), 3–20.
- KOCSIS, Richard N. (2006): *Criminal Profiling. Principles and Practice*. Totowa: Humana Press. Online: <https://doi.org/10.1007/978-1-59745-109-3>
- LEHOCZKI Ágnes (2011): Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban. *Belügyi Szemle*, 59(6), 62–81.

- LEHOCZKI Ágnes (2014): Nehézségek és módszertani dilemmák a profilalkotás hazai kutatásában. *Magyar Rendészet*, 14(2), 51–61. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3984>
- LEHOCZKI Ágnes (2021): *A poszt-offenzív szakasz pszichológiai vizsgálata az emberölés profilalkotásában*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola.
- LEHOCZKI Ágnes – RONYECZ Csaba (2021): Emberölés nyomozói szemmel és a pszichológiai profilalkotás – esettanulmány. *Belügyi Szemle*, 69(12), 2087–2105. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.2>
- LOHNER Klaudia (2021): Profilalkotás – kutatásokon át a helyszíni szemléig. *Belügyi Szemle*, 69(12), 2119–2135. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.4>
- LOHNER Klaudia (2023): Profilalkotás a terrorelhárításban – profilozzuk-e a magányos elkövetőket? *Scientia et Securitas*, 4(1), 44–50. Online: <https://doi.org/10.1556/112.2023.00138>
- LOHNER Klaudia (2024): Speciális Nyomozástámogató és Viselkedéselemző tevékenység. *Belügyi Szemle*, 72(5), 871–891. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp871-891>
- LOHNER Klaudia – GYIMESI Benedek (2022): Sorozat-bűncselekmények elemzése és profilozása. *Magyar Rendészet*, 22(2), 79–92. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2022.2.5>
- LOHNER Klaudia – HERMANN Zsombor – HALLER József (2021): Szexuális motiváció nyomai a tett-helyen: kriminálpszichológiától a kriminalisztikáig. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1813–1828. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.10>
- MÁRKUS Mária (2023): A mesterséges intelligencia és a prediktív profilalkotás kapcsolata. *Bűnözésföldrajzi Közlemények*, 4(1–2), 19–28.
- MITTAL, Shalini – SINGH, Tushar (2016): Psychological Profiling in Criminal Investigation: An Overview. *Journal of Human Behaviour and Development Issues*, 3(1), 17–21.
- PETHERICK, Wayne (2007): *Criminal Profiling: A Qualitative and Quantitative Analysis of Process and Content*. Doktori (PhD) disszertáció. Robina: Bond University.
- PETRÉTEI Dávid (2020): Elkövetői profilalkotás és a bűnügyi helyszín elemzése. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3(1), 3–49. Online: https://epa.oszk.hu/04000/04093/00009/pdf/EPA04093_rendorsegi_tanulmanyok_2020_1_003-049.pdf
- ROSSMO, D. Kim (1999): *Geographic Profiling*. New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.1201/9781420048780>
- SZIJÁRTÓ Livia (2014): Különbségek az egyének és a csoportok között végzett profilozás területén. *Terror & Elhárítás*, 3(2), 84–123. Online: https://epa.oszk.hu/02900/02932/00006/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2014_2_04.pdf
- TURVEY, Brent E. (2011): *Criminal Profiling. An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Cambridge: Academic Press. Online: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-385243-4.00005-8>
- VILICS Tünde (2020): Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*, 20(4), 219–239. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.4.14>
- WILLMOTT, Dominic – HUNT, Daniel – MOJTAHEDI, Dara (2021): Criminal Geography and Geographical Profiling within Police Investigations – A Brief Introduction. *Internet Journal of Criminology*. Online: https://958be75a-da42-4a45-aafa-549955018b18.filesusr.com/ugd/9280ee_ba2436e454a24befa584f18c1b571986.pdf
- WILSON, P. – LINCOLN, R. – KOCSIS, R. N. (1997): Validity, Utility and Ethics of Profiling for Serial Violent and Sexual Offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 4(1), 1–11. Online: <https://doi.org/10.1080/13218719709524891>
- YAPP, Jamie R. (2010): *The Profiling of Robbery Offenders*. Doktori (ForenPsyD) disszertáció. Birmingham: University of Birmingham. Online: <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/1059/1/Yapp10ForenPsyD.pdf>

ABSTRACT

History and Methodology of Psychological Profiling

Ákos ERDÉLYI

The international publication of criminal or offender profiling goes back a long time, both in practice and on the theoretical side. The first criminal profiles already appeared in antiquity; and in the second half of the 1400s during the Inquisition, in the witch trials, we also find writings that correspond to the profiling of the time. From the second half of the 20th century, the number of researches related to profiling increases exponentially, and thus more and more applied profile analysis procedures are developed and introduced. One of the several trends is psychological or clinical profiling, which is one of the first profiling procedures – psychiatrists and psychologists achieved the first successes in criminal profiling. Despite this, psychological profiling is methodologically the least researched, its method is undeveloped and less empirically validated, which significantly discourages the practical application of psychological profiles.

I present a review of the literature on where psychological or clinical profiling is going, and what important milestones can be identified in the development and spread of the procedure. Despite being the first of the major trends, psychological profiling suffers from several shortcomings. For this purpose, it would be advisable to carry out empirical research that validates the procedure.

Keywords: *offender profiling, psychological profiling, clinical approach, criminal psychology*